

Babits ismeretlen költő. Versei, ki gondolja, teli vannak még földes részletekkel, motívumokkal, ahonnan aztán messze vagy a magasba lendül. Unokanővére, a filozófus Dienes Valéria úgy emlékszik, Babits gyerekkorában minden falevelet megkóstolt, hogy ízüket megismerje. A költőben ezt a tovább élő magatartást „*kérdőjel-állapot*”-nak mondja. (ILYENNEK LÁTTAM. Magvető Almanach, 1966/1. 243–260.)

Az anyagi világból vett, szenzuális kiindulópontból Babits disszociációs eljárással (Dienes Valéria „*különböző eszméletsíkokat*” emleget) teszi mélyebb értelművé, egyszerűsmind gazdagabbá már fiatalkori költői látományait. Ezt a szemléletformát valósítja meg az AESTATI HIEMS és a SZŐLLŐHEGY TÉLEN s még inkább a SAN GIORGIO MAGGIORE, ez a Velence panorámáját magaspontról megörökítő vers, mely a tragikus vétség élményébe nő át, továbbá a SUNT LACRIMAE RERUM vagy most már csak példaként a MERCERIA, a próbabábu, a felemás emberi alak metafizikai távlatú megjelenítése: csupa fiatalkori vers. Babits több elméleti vonatkozású esszéjében nyilatkozik erről a szemléletformáról, mellyel utóbb a világirodalmat Eliot fogja megajándékozni. A JÁTÉKFILOZÓFIÁBAN (eredeti címe: MESE A NAGYVILÁGRÓL. Ny, 1912. I. 991–1009.) a szétnyitott színes legezővel és a „*harmonika gyanánt*” széthúzott kártyákkal példázza a legfőbbnek ítélt művészi eszményt, a tarka többes jelentést, melyet Plótinoszra utalva „*zarándokút*”-nak nevez. Az utolsó két nagy évtized disszociációs szemléletű verseihez konkrét előzményül A VILÁGOSSÁG UDVARÁ-t említjük.

Vári György

EGY NEVEZETES VITÁRÓL, HETVEN ÉV TÁVLATÁBÓL

Szegő Jánosnak és Szűcs Zoltán Gábornak

Németh László és Babits Mihály híres vitáját szerettem volna ebben az írásban értelmezni, azonban a vitaálláspontok olyan mélyen gyökerestek szerzőik életművének egyéb darabjaiban, értelmezéstörténetük szintén olyan mértékben terheltek bizonyult ettől a kontextustól, hogy végül ezen a vitán túl és innen meglehetősen sok mindennről kell beszélnem. A vita értelmezéstörténetének nem kis szeletét joggal lehet használat történetnek vagy még inkább ismétléstörténetnek nevezni, miközben jól tudjuk, hogy a használat is értelmezés, és az ismétlés soha nem lehet tökéletesen azonos. Ami a használatban és különösen az ismétlésben többnyire reflektálatlan marad, és azonnal új értelmezést hív elő, az maga a választott értelmező gesztus. Ez a gesztus arra tör, hogy eltüntesse saját értelmezés voltát, hogy helyzete, mely szükségszerűen különbözik az eredeti vitahelyzettől, lényegileg azonosnak tűnjék vele. Sőtér István Babitsról írott nekrológiájában, tehát a recepció történet elég korai szakaszában megállapítja, hogy a költő „*példája elsősorban erkölcsi példa, s ennek fényében még művének irodalmi jelentősége is csaknem mellékessé válik*”.¹ Ez jóslatnak bizonyult, méghozzá ritka

pontos (mert alighanem részben önbeteljesítő) jóslatnak. Aligha kérdés, hogy az erkölcsi példa a Sőtér szerint meglepően egységes esszéista életmű kései, végső esszenciája, összefoglalása, gyakorlatba tétele, a Németh Lászlóval szembeni polémia. A nagybeteg költő példaértékű gesztusa ez, mely fölkelte betegágyáról, hogy gyöngye keze pajzsot ragadjon és dárdát szegezzen a szellemellenes faji barbárság, a szellem egyetemességét tagadó etnicista partikularizmus ellen, kevéssel azelőtt, hogy egy még vakabb és örök cethal szája végképp elnyeli őt, és egy (vagy inkább több) még vakabb barbárság elnyeli Európát.

„A Versenyt az esztendőkkal költőjét nem veszhethetjük el soha, a Halálfiat írója örök társunk maradhat, de ki tudná pótolni a férfit, aki ha kellett, pajzsral és dárdával állt ki igazsága – helyesebben: az igazság védelmében”?² – kérdi Sőtér.

A későbbiekben Babits nevére felesküdni az egyetemes humanizmus hívének szintén nem volt indokolatlan, a 80-as években, a Babits-centenáriummal meginduló Babits-reneszánsz idején Németh G. Béla BABITS, A SZABADÍTÓ címmel ad ki különben nagyszerű könyvet, melynek zárata Sőtér egykori cikkének hangján szól: „az emberi értelmet és célt keresve, az emberi értéket és méltóságot védve írt... A szellemi, a művészi tolerancia, a liberális méltányosság, a pártatlan kritikai szigorúságtól egyre messzebb távolodó közéletben az értelem nevében szabadító, az egyre sűrűbb, az egyre fojtogatóbb hálókat szövő újmódi, barbár; primitív mítoszok idején”.³

Ezeket a mondatokat idézi Balassa Péter is egyik írása zárlatában, mivel szerinte pontosan, „igaz szavakkal” foglalják össze, „mi volt, ki volt Babits, hogy megmaradhasson nekünk a jelenben is”.⁴ Valóban, a szöveg voltaképpen ama kulcsszavak felsorolása, amelyeket ez az apologetikus, rehabilitációs célzatú és aktualizáló Babits-értelmezés használ: az elidegeníthetetlen emberi méltóság védelme, tehát humanizmus és individualizmus mindenfajta kollektívizmus és agresszió ellen. Az örök értékek védelme, tehát platonista univerzalizmus mindenfajta nemzeti vagy osztályelvű partikularizmus ellen, a szellemi és művészi tolerancia, tehát az irodalom autonómiájának védelme az „ideologikus” politikai befolyással szemben. A liberalizmus mindenfajta világboldogító politikai radikalizmussal szemben. Az értelem, tehát a racionalizmus az ösztönökre építő barbársággal szemben.

Babits tehát ikon lett és lobogó aktuális politikai harcokban, üzenete közvetlenül szólt a mának, úgy értelmezett, hogy felesküdték rá hívei. A kérdés az, hogy mivel szemben, hiszen ahhoz, hogy a babitsi életművet közvetlenül használhatónak lehessen tételezni, és ahhoz, hogy ezeket az ellentételező kijelentéseket értelemmel lehessen feltölteni, meg kellett alkotni a Babitscsal és híveivel szemközti, szintén aktuális másikat. Ehhez, persze, az eredeti vitahelyzetek újraértelmezése is szükséges volt, ahogy Babits figuráját is alakítani kellett, és természetesen a leírást, az oppozíciókat is szükséges volt ráilleszteni az aktuális helyzetre. Ezt a folyamatot, illetve ennek egyes részeit szeretném rekonstruálni Babitsnak és tanítványainak tevékenységében, Babits Mihály ébresztésének történetében.

Ki is hát a Másik? Nem kis részben, bár, mint látni fogjuk, messze nem egyedül, a KISEBBSÉGBEN Németh Lászlója, az eredeti, a magatartásmintául szolgáló, Babitsot, a „szabadítót” példaszzerű végső bátorságában mutató vitában Babits „kihívója”.

A KISEBBSÉGBEN voltaképpen alternatív irodalomtörténet, azt beszéli el, milyen „fordított kiválasztás” volt az oka annak, hogy rendre a „magyarabbak” maradtak alul, „maradtak le”, miért került előtérbe a gyorsabb, ügyesebb, hígbabb irodalom, hogyan lett a „hígmagyar” a jöttmagyar asszimilálójá, persze, hiszen hígmagyar, felszínes asszimilá-

lója. A KISEBBSÉGBEN elbeszélését a nemzeti irodalomtörténetről többnyire a hősválasztásból szokták rekonstruálni, ki lesz mély- és ki lesz hígmagyar Németh szerint. Babits úgy véli, nincs szisztéma, a névsor teljesen esetleges, Németh „*könyve mindennél jobban illusztrálja, milyen önkényes és mindent megengedő a szellemi fajiságnak ez a shibbolethje... és ez így megy egy egész könyvön át, mindenki osztályzatot kap magyarságából, hogy minő alapon, azt esetről esetre a szerző dönti el*”.⁵ A mély- és hígmagyarok kiválasztásában csak a mögöttes, „*kismagyar*” érzület érhető tetten, koncepció helyett pszichózis. Babits célja nyilvánvalóan az, hogy szellemileg elsúlytalanítsa a kísérletet, ugyanakkor világossá válik szóhasználatából, annak szekfűi ízeiből, hogy valójában nagyon is felismeri a hősválasztás szempontjait. Kismagyar, „*öncsonkító*”, tehát bezárkózó függetlenségi, kurucos, protestáns nacionalista hagyományról van szó, ez szervezi Németh szövegét, és írja elő – részben –, kit tekint a szerző hőseinek. Ugyanakkor – és ez kétségtelenül okozhat némi zavart – egy másik szempontja is működik a kiválasztásnak, a kötődés a Besenyei fémjelezte új kezdet előtti magyar irodalomhoz, így kitüntetetten az erdélyi emlékirat-irodalom hagyományához, nyelvéhez, melyet „*felhívít*” a nyelvújítás. A két szempont sűrűn metszi keresztbe egymást, a Haynaut életető Kemény, a Habsburg-hű Széchenyi és Berzsenyi mélymagyar lesz, Berzsenyi alighanem nyelvi ereje miatt, Kemény és Széchenyi pedig komor, magyaros realizmusa miatt, mely átlátta a délibábos álmódosítás veszélyeit. A gondolatilag híg vagy a hígsághoz asszimilálódó magyarok, mint az éteri Petőfi, aki mintegy a nemzettelaj és a rög felett lebegő szellem volt, és éppen éteriségében rejtett nagysága, vagy Kossuth, délibábos ábrándozásokba menekültek, a mély–híg metaforát itt, az ő tárgyalásuknál kiegészítheti a súlyos–könnyű metaforapár avagy a magvasság metaforája. Ez, a magvasság hiánya különíti el a korai, az aktív Kossuthot Széchenyitől és a szabadságharc utáni Keménytől. Jókai hígsága is inkább könnyedség, Petőfi hígsága légiesség (az ő híg- és jöttmagyarságuk tehetségben különb volt Németh szerint, mint a törzsökös és mélymagyaroké), Kemény nehézsége mélység. (A játék kedvéért el lehet gondolkodni azon, hogy – mindenfajta ideológiai közösség nélkül – nem hasonlít-e némiképp Márton László KITAPOSOTT ZSÁKUTCÁ című nagy tanulmányának irodalomtörténeti elbeszélése szerkezetében a Némethéhez, a szervetlen kezdetekről, az erdélyi emlékirat-irodalommal felmondott folytonosságról, a Jókai–Kemény szembeállításról szólva feltűnhet némi hasonlóság koncepcióik között. – Lásd: Takáts József: A KIVÉTEL. *Jelenkor*, 2000. 7–8. 808–816.) Nem áll tehát meg Lukács György Németh-bírálatának az a kitétele, hogy mindig a retrográdabb szereplő a „mély”: „*Németh László... irodalomtörténeti elmefuttatásaiban Petőfit »hígmagyarra« fokozza le, az egész reformkorszakot »hordaléktalajúnak« nyilvánítja, Adyban pedig Szabó Dezső zavaros előhírnökét látja, aki még nem jutott el ennek antiszemita, mélymagyar tisztánlátásáig. Akiiket pedig mélymagyaroknak elismer, azoknak elsősorban reakciós állásfoglalásaiban látja ennek ismérveit.*”⁶

Lukács megállapításával ellentétben Németh úgy véli, hogy Kemény túlzott realizmusa ellen – „*az osztirák birodalomban valami nálunk is erősebb természeti kényszert lát, amelyből kigondolnunk sem szabad*” – ideális ellenszer volna „*egy csepp Petőfiből*”.⁷ Valami hasonló történik meg 1918 forradalmával is 1919-re. Németh a nemzeti függetlenség és a demokratikus átalakulás követelését támogatja, a megalakuló vagy Trianonban magyar területekhez jutó szomszédos országokkal szolidáris, a velük való együttműködésben látja nemzete jövőjének zálogát – ha tetszik, bizonyos mértékben oktobrista. Ez a forradalom azonban nem egyszerűen felhígul, bár fel is hígul, és realitásvesztetté válik a kommünben, de, ami ennél lényegesebb, ezt már tudatosan sajátítja ki faji

érdekei számára a jöttmagyarok egy csoportja, a zsidóság. A kommün Németh László számára egyszerű zsidóuralom. Neki is van egy karakteres filozófiai magyarázata Lukács „damaszkuszi útjára”, bolsevikká válására. „Így is történt volna, ha zsidó forradalmárainkat kétfelé dobogó szívkövek s az Európa fölött kibomló nemzetközi forradalom fűttségű zsidó ügyért hisztériába nem ejti. Mivel magyarázható különben egy olyan, csaknem konzervatív tudós, mint Lukács György, hirtelen népbiztossága.”⁸ Hát, hacsak úgy nem. Lukács ugyan már 1909-ben rajongva idézi Adyt „Késlekedő, tunya vörös nap / Hozzád kiáltok”, ahogy egyébként maga Németh is említi egy ponton, szerinte Lukács, Jászi és Hatvany odafordulása Adyhoz nem számítás volt, hanem őszinte érdeklődés és a jobbak közötti szolidaritás.⁹ Ezen a helyen úgy dönt, hogy mindezt elfelejti. Lukács filozófiai fejlődésének, életpályájának elemzésével is lehetne jutni valamire, de minek olvasni, ha van egyszerűbb megoldás is. Poszler György és az őt idéző, vele egyetértő Grezsa Ferenc szerint „a faj Németh számára erkölcsi kategória”.¹⁰ A háború utáni baloldalt zsidó érdekképviseletnek, alkalomadtán zsidó fajvédelmi mozgalomnak tekinti pusztán, alighanem egészen a Szép Szó köréig, a kis Ignótus „shylocki” dühéről külön megemlékezve. Az itt használt faj fogalmát a legjobb indulattal sem lehet erkölcsinek nevezni, ellenkezőleg. Németh kétségtelenül roppant következtelen, egyszer azt mondja, a zsidóság nem asszimilálható,¹¹ máskor azt, hogy mindenkire szükség van, a mélymagyarság szellemi kategória, nem vérségi. „Elölük elzárkózni, őket kizárni: ép a szellemben mindig visszataszító, kicsinyes nyomozgatásokat követel. Ki az asszimiláns s ki nem?... Akinek három nagyapja magyar?... a szellem irtózik tőle”, hogy így ítéljen. Ezeket a sorokat olvasva felmerül a kérdés, hogy vajon ismeri-e Németh László a KISEBBSÉGBEN című munkát, és ha igen, akkor miképpen vélekedhet felőle. Mindebből azonban nem következik, hogy Németh egyáltalában mindig összevissza beszélne, hogy választhatjuk azt, amit Babits, tarthatjuk-e se füle, se farka lefetyelésnek a könyvet.

Egy jellegzetes etnikai-kulturális nemzettudat megnyilvánulása ez, melynek hol etnikai, hol esszencialista és agresszív kulturális dimenziói erősödnek fel. Ez magyarázhatja Grezsa becsületes és okos könyvének hezitálását is. Hol azt állapítja meg, hogy „rasszizáló” tendenciájú a gondolatmenet, hol pedig erkölcsinek tekinti a faj Németh László-i fogalmát. Érdekes kérdés, hogy a mélység nem a magyarság lényegi attribútuma-e, hogy a mély–híg felosztás érvényes-e más népekre is, hogy vannak-e például mélysvábok vagy mélyzsidók. A német szervezőnek jó,¹² a zsidó szelleme fürge, és ért a pénzcsináláshoz, a magyar tulajdonság viszont, „melyről e dunai Babelben a magyarfajta tehetség mindig megismerhető volt: a komor, realista gondolkozó erő”.¹³ Első látásra úgy tűnik, mélység és magyarság lényegileg tartoznak össze Némethnél, minden, ami mély: magyar. Ugyanakkor, ha vetünk egy pillantást egy 1935-ben írt szövegére, a Pap Károly ZSIDÓ SEBEK ÉS BŰNÖK című nagyszéjéhez készült „hozzászólás”-ra,¹⁴ amelyben már kitapinthatók a KISEBBSÉGBEN gondolati előkészületei, sőt metaforikája,¹⁵ más magyarázatot is találhatunk. Németh egyetértően idézi Pap Károly olvasatát a zsidó történelemről. Pap szerint a szétszóratásban Izráelből „megmaradt földtelen, csonka népnek: a kalmár és az írástudó... Mint csonka nép, nem élhettek többé teljes életet; a más népek csonkaságát keresték, s kölcsönadták magukat ennek a csonkaságnak: gazdasági erejét a kalmár, spekulatív képességét az írástudó”.¹⁶ A zsidók tehát már zsidónak is hígzsidók voltak, a spekuláció uralta szellemüket, a talmudista, teoretikus spekuláció és a „kalmár” gazdasági spekulációja.¹⁷ Egy hígmagyar szellemet egészít ki, ahhoz „asszimilálódik”, illetve ahhoz idomul, valódi asszimilációra ugyanis a magyar szellem hígsága, Pap Károllyal szólva „csonkasága”, nem kényszerítheti. Ezt abból tudjuk, hogy Németh szerint a zsi-

dóság előtt álló három út, az asszimiláció, a cionizmus és a kommunizmus „*fel fogja örölni a régi langyos felekezeti-nemzeti-demokrata álláspontot, amelyet Pap Károly oly jogosan utál*”,¹⁸ vagyis azt, amit a szöveg elején Németh „*Eötvös József humanista iskolája*”-ként említ,¹⁹ utalva édesapjának a kérdéssel kapcsolatos meggyőződésére. Ezt szoktuk mindközönségesen zsidóemancipációnak és asszimilációnak nevezni. Ennek az asszimilációnak lenne alternatívája – többek között – az igazi asszimiláció, avagy a radikális disszimiláció hígzsidóból mélyzsidóba, Pap Károly szerint a zsidó kisebbségi lét, Németh szerint akár a kommunizmus vagy a cionizmus. Marxot Németh Pap Károly nyomán a próféták utódainak tekinti, az ő államellenes felforgatásuk folytatójának, ezért lesz tán a szemében a kommün valami paradox módon mélyzsidó jelenség, az álmagyar hígzsidókból előtörő fajtaösztön. Pap éppen ezért nem tartja járható útnak a cionizmust, a zsidó államalapítás kísérletét, a próféták dinasztia- és államellenes szemléletének tagadását látja benne.

A zsidó tehát eddig nem választott, ezt mutatják a zsidó szellem termékei is, „*a zsidó író tisztázatlan sorstalajon áll*”.²⁰ (Ez a tisztázatlan sorstalaj, alighanem a földnélkülivé válás történelmi leírását is átmetaforizálja.) Most választhat, mélyzsidó lesz-e a Pap Károly módján vagy a Németh által elfogadott módokon, cionistaként vagy államellenes bolsevik felforgatóként, vagy megkísérel asszimilálódni immár a mélymagyarsághoz. A mélyzsidóság példája lesz Pap, a valódi magyarrá válás lehetőségét Sárközi György példázza a KISEBBSÉGBEN lapjain, a Németh „hozzászólását” közlő folyóirat főszerkesztője.

Ez azt mutatja, hogy ha Németh magyarságképe esszencialista is, de elméletileg el tudja képzelni, hogy ehhez az esszenciához alkalmazkodjanak, ha nem is tömegek, de a legbecsületesebb, „legmélyebb” kiválasztottak. Ugyanakkor azt is hozzáteszi, hogy „*a teljes erkölcs, természetes, a sorsunkba írt teljes küldetés vállalása, s Pap Károly erre akarja népét rábírn*. *Én azonban a teljes erkölcstelenség felől nézem a zsidókérdést: s teljes erkölcstelenségnek a mai felemás állapotot tartom*”.²¹ Hát igen, ahol az erkölcs „*a sorsunkba írt teljes küldetés vállalása*”, magyarán annak belátása, hogy a vér nem válik vízzé,²² ott nem meglepő, hogy „*az Eötvös József humanista iskolája*” lesz „*a teljes erkölcstelenség*”. Pap csak a teljes disszimilációt tartja elfogadhatónak, mert moralista, Németh el tud képzelni néhány embert, aki nem vállalja a sorsát, és megkísérel jó magyarnak lenni úgy, ahogy Németh gondolja, és azért ilyen átkozottul nagyvonalú, mert született pragmatista. Az asszimiláció tehát kicsit mindig hígulás, árulás, nyilván a Sárközié is.

Ezzel a voltaképpen nagyon pontosan értett történelemszemlélettel, annak kuru-cos, protestáns alapjával (Németh Csokonai és Fazekas Debrecenjét, a kálvinista Rómát tartja a legmagyarabb magyar városnak,²³ és talán belejátszik hangulatilag az elnevezésbe a detronizálás – a tárgyalt korszaknál későbbi – emléke is, még ha hígmagyarok hajtották is végre) száll szembe Babits hangsúlyozottan katolikusként. „*Hitviták korát éljük*” – így Babits szövegének felütése. „*Különös eretnekségek támadnak, s legdrágább szentképeinket jelölik máglyára.*” Némethet eretneknek nevezi, s a protestáns ikonoklasmusban jelöli meg Németh kultúraromboló, öncsonkító barbárságának kulturális bázisát. Eddig sem igen lehetett kérdés, miről van szó, de a Luther és Németh közti analogia végképp meggyőz bennünket arról, hogy kettejük vitája valóban nem kis részben „vallásháború”.

A protestantizmus Babits számára partikularizmust jelent, nacionalista elfogultságot, az univerzális humanizmus szellemével szemben. Babits nehezményezi továbbá, hogy Németh az együttműködő „parasztállamok” Közép-Európáját kívánatos útnak

tartja. Ízelítőül Szabó Dezső és Németh attitűdjét és hatását elegáns européerként „*kis-sé balkáni*” tünetnek nevezi, majd hozzáteszi, hogy Németh „*elképzelése azzal fenyeget, hogy megingatja előttünk kultúránk európaiságának hitelét*”, és így a végén: „*Ki fogunk lyukadni a kelet-európai paraszttállamok életerében*” – idézi egyetértőleg Szekfűt Babits. A nemzeti hegemonia, kultúrfőlény és Szekfű barátsága együtt legalábbis valószínűtlenné teszi Balassa Péter tézisét, mely szerint „*talán nem túlzás azt állítani, hogy a forradalmak utáni Nyugat sokszor egyedül képviselte, Babits révén, az irodalmi októbrizmust, egymaga volt a magyar szellemiség Jászi-pártja egy tekintélyuralmi rendszer sivatagában*”.²⁴ Balassa iránti tiszteletem ellenére is azt kell mondanom, hogy ez már talán mégiscsak túlzás. Balassa nem áll egyedül véleményével, Németh G. Bélának az esszéista Babitsról írt kiváló cikke szerint az őáltala is konzervatív liberálisnak jellemzett Babits – legalábbis irodalomtörténetében – „*annak a sajátos hazai liberális gondolkodásmódnak folytatója, amelyet Kölcsey, Széchenyi, Arany, Péterfy, Jászi nevével fémjelezhünk*”.²⁵ Vajon hogy kerül Jászi neve ennek a sornak a végére? Babits szerint a voltaképpeni nemzeti történelem Szent Istvánnal indult, ez egyrészt a kereszténység felvétele, másrészt az államalapítás miatt fontos esemény, ez a két összefüggő döntés tagolt be bennünket Európa kulturális véráramába, ahonnan Németh ki akar minket szakítani. Trianon után „*magunk is hajlandók lettünk beállni nemzetiségnek a saját hazánkban, s fajnak érezni magunkat az apró fajok között*”, pedig „*ha tíz magyar összehajol, már ismét együtt van az egész nagy Magyarország, maga a Szent István-i birodalom, népi összetételének és tarkaságában, Tiszástul–Drávástul, a Marosokkal és Kőrösökkel, nem is említve a Vágot és a Lajtát... Ami áll a fajról és országról, ugyanaz áll a kultúráról is: abban sincs tehetségünk kicsiségre*”.²⁶

Mi is nemzetiségge, azaz fajjá lettünk csak Trianon után, addig az ezeréves magyar állam lakói voltunk, nem fajunk (nemzetiségünk, Babitsnak ez itt ugyanaz)²⁷ tett minket naggyá, hanem a Szent István-i fogantatású állam. A nemzetiségi törekvéseket, a kiszakadás ambícióját Babits faji szeparációra irányuló ambícióként jellemzi. Kérdés, hogy nem a revizionista, birodalmi államnacionalista eszme hangját halljuk-e Szekfű eszmetársától a sokszor megénekelte univerzalista humanizmus helyett? Alighanem igaza van Grezsának, amikor megkülönbözteti a *Szép Szó* kritikai álláspontját a *Magyar Szemle* (Szekfű) és a *Nyugat* (Babits) többé-kevésbé rokon álláspontjától. Míg az utóbbi „*a magyar birodalmi gondolkodás nacionalizmusa*”-ként jellemezhető, addig a *Szép Szó* (K. Havas Géza, Gáspár Zoltán) „*az egyéniség autonómiáját védő elvont humanizmus szupranacionalista pozíciójából*”²⁸ beszél. Az „*elvont*” jelző mutatja ugyan, hogy Grezsának ezzel az iránnyal szemben is fenntartásai vannak, megkülönböztetése mindenestre nagyon fontos. Ezt a különbséget államnacionalizmus és individuális humanizmus között a polgári liberalizmus nagy örökösei, akik lépten-nyomon idézik ezt a szöveget az intellektuális bátorság és tisztesség iskolapéldájaként, nem vették észre, a két álláspontot összemosták Babitsot idézve, a plebejus demokrata népiség örökösére, Grezsára maradt a feladat, hogy felhívja rá a figyelmet. Ebben a kérdésben Németh álláspontja közelebb van a Trianon előtt aktív magyar progresszió álláspontjához, a „*Dunának, Oltnak egy a hangja*” álláspontjához. Közvetett bizonyítékként álljon még itt Tasi József tanúvallomása, aki, mikor okát akarja adni, miért nem szíveli Hatvány Babitsot, úgy gondolja, hogy „*a magyarázatot egy szóval is megadhatjuk: októbrizmus*”.²⁹

Babits a szövegben egy antiesszencialista, történetileg változó nemzetkonceptió hívének tűnik, a nemzet számára nem esszencia, hanem történet. „*Mindazonáltal a magyarság folyvást változik, mint minden, ami él, nem is volna jó, ha nem változna. A magyarság élő, időben létező valami, s az életet nem lehet visszacsinálni, sem megcsonkítani*.”³⁰ Ugyanak-

kor ez a kijelentés nem harmonizál a pár oldallal későbbivel: „*A magyar kultúra Szent István-i képződmény. Első királyunk szelleme indította útnak, s azóta ebben a szellemben haladt kilencszáz éven át, meg-megakasztva, de vonalából igazában sehol ki nem térve. Természetesen sokféle mélyforrás táplálta, sokféle íz gazdagította zamatait, balkáni és félszláv ízek is. De ez mégsem balkáni vagy félszláv, hanem nyugat-európai kultúra.*” Még két-három oldallal ezelőtt azt tanultuk, hogy „*a nagy kultúrák úgy nőttek, mint az őserdő. A szellem mindenfelé kinyújtja ágait, ez a természete*”. Hová tűnt hát hirtelen ez a vad, szabad burjánzás, hogy immár „*vonalából igazából sehol ki nem térve*” nő kultúránk fája? Hány örült kertész pusztít e kiszolgáltatott kertben? Úgy tűnik, Babits nem kevésbé esszencialista, mint Németh László, csak mást tart nemzeti lényegnek. Hogy illeszthető össze a két kijelentés? „*A barackot vadmandulába oltják. Azért abból barack lesz, és barackot terem.*”³¹ Tehát egy alkalommal változott meg kultúránk természete, Szent Istvánnal, attól fogva nem változhat. A nemzet mint történet koncepciója csak azért kellett, mert az eredethív esszencializmus méregfogát ki kellett húzni, azonban Babits éppúgy tud „igazi” magyarságról, ahogyan Németh.³² Babits nemzetkonceptiójának már belső természete sem engedi, hogy valóban történetkarakterű lehessen, hiszen a nemzetet szellemiségnek tartja, nem a nemzeti közösség tagjai összességének, erre épül a tömeg és a nemzet a demokráciával szemben szkeptikus szembeállítására híres írásában.³³ Ez a szembeállítás a percnyi érdekű politikai kérdések és az örök igazság szembeállításának analógiájára készül Babits gondolkodói műhelyében.³⁴ A nemzet tehát, ha komolyan vesszük az analógiát, az időben változatlan idea Babits számára, joggal mutat rá Németh G. Béla Babits gondolkodásának platonista vonásaira. Babits keresztény platonizmusának³⁵ legfontosabb, méltán legnagyobb hatású követője Radnóti Miklós, aki Komlós Aladárnak írt híres levelében szintén gondosan elválasztja az empirikus nemzetet a szellemi nemzettől, az empirikus nemzet tagjai meg is ölhetik, mint úja, ez sem változtat ama másik nemzethez való odatartozásán.³⁶

A PAJZSAL ÉS DÁRDÁVAL érvmenetének megidézését, mintaként kezelését, a vita újrajátszását egy másik ellenféllel szemben, egy az eredetitől eltérő szituációban, az újrajátszást, mint Babits-rehabilitációt először talán Nemes Nagy Ágnes pazar esszékötetében figyelhetjük meg. A könyve egy pontján Lukácsal vitatkozó Nemes Nagy a 48-as fordulat utáni kultúrpolitikai kivégzéseket számon kérve (Babits mellett nyilván és igencsak érthetően az újhordasok félreállítását is) jelzi, hogy nem csak Babitsért emel szót: „*Világossá kell tennem itt valamit: nem csak Babitsot szeretem a magyar irodalomban. Ha őt is akarom, a lehető teljességet akarom, a magyar irodalom, sőt a világirodalom egészét. Amikor egyet (és nem egyet) kizárunk vitathatatlan, nagy értékeink közül, az egészet veszélyeztetjük; Babitsot óhajtván például Adyért is harcolunk, elvégre – mutatis mutandis – fordítva is megeshetnek a dolgok, esetleg őt is kívánhatja kizárni valamely prekoncepció... Bejelentem tehát igényem az egész, nagy irodalomra, minden porcikájára, nem engedem kicsavarni a kezemből az érték egy darabját sem; szükségem van az Ó-magyar Mária síralomra éppúgy, mint Petőfire vagy József Attilára...*”³⁷ Igazán nem kell kivételes fül ahhoz, hogy kihalljuk a szövegből az örült kertész pusztítása, a visszametszés elleni küzdelmet. Gazdagon termő rózsakertünket tehát kétfelől is örült kertészek ollójának csattogása fenyegeti, balról és jobbról egyaránt. Babits mutat utat a liberális középen, az egyetlen, aki úgy kívánja, hogy minden virág virágozzék. Németh és Lukács pedig egykútya, egymás tükörképei.

Németh G. Béla, amikor Babits relatív kanonikus sikertelenségét kísérli meg magyarázni, szintén alaposan átrendezi a terepet, amelyen újrajátszatja Németh és Babits viadalát.

Azt, hogy Babitsot a centenáriumon újra fel kell fedezni, az ismert politikai okokon kívül a „nóta és frázis” (Babits) tovább élő kultuszával, ízlés- és mentalitástörténeti okokkal magyarázza. A közízlés nem fogadta be a tárgyias és gondolati lírát, mivel az alanyi, profetikusan kinyilatkoztató-váteszi, népieskedő, könnyen érthető költészethez történő ragaszkodás jellemezte. Ennek a közízlésnek illusztrálásaképpen említi, „*mint iktatta ki Kölcseyt, legmélyebb gondolatiságú lírikusaink egyikét Németh László a hazai nagy költők sorából*”.³⁸ Azt, hogy Németh Lászlót a gondolatiság zavarta volna Kölcsey lírájában, azt egész életművén kívül kérdésessé teszi a népies, alanyi és könnyen érthető Petőfivel szembeni elismerő óvatosság, a Lisznyay-féle népiesség megvetése (Gyulai kevés dicsérete egyikét az ellenük való fellépésért zsebelheti be). Berzsenyire sem kimondottan illik Németh G. Béla leírása. Németh László és a műveletlen, parlagi árvalányhajás magyarság összekapcsolása nagyon pontatlan megjegyzés, Kölcsey, szegény, a „*nagy hibbantó*”, Kazinczy tanítványaként találtatik könnyűnek Németh László mérlegén.

Balassa Péter szintén példaképként, viselkedési mintaként kezeli az esszéista Babitsot. (A szépíró Babits értelmezőjeként nem viselkedik így. Az ő PSYCHOANALYSIS CHRISTIANA-értelmezése méltó párja Nemes Nagy, Rába vagy Németh G. Béla Babits-vers-elemzéseinek, közös munkájuk a magyar líraértelmezés egyik csúcsteljesítménye.) Ez a szenvedélyes értelmező-közvetítő épp Babits kommentálásáról mond le. KIS BABITS-OLVASÓ című írásában kommentár nélkül (illetve a válogatás végére illesztett alig pár mondatnyi kommentárral) válogat össze Babits-citátumokat, mondván, hogy „*ez a kis olvasó önmagunk szembesítése a világitó Babitscsal*”. Babits tehát túl van az időn, fénye elér hozzám, és megtalál, saját helyzetem pedig nem a kérdezőé, aki a megértés szükség-szerű részlegességéből, időbeli határoltóságából adódóan érthet meg valamit Babitsról és önmagáról épp itt és épp most, saját helyzetem a méltatlanságé, a depravációé, amelyből a világitó Babits kiemel. „*Az összeállításnak a címe akár így is hangozhatna: Babits-takaró*” – folytatja Balassa a megóvás, elrejtés, átmentés számos Babits-versben szereplő korszakos képzetét tovább írva. Balassa Babitscsal szemben nem viselkedik hermeneutaként, Babits-tanítvány platonistaként viselkedik. A már idézett sorok szerint „*Németh G. Béla adja meg legtömörebben, ki is volt, mi is volt Babits, hogy megmaradhasson nekünk a jelenben is*”. Babitsot nem átértve kell örökséggé tenni, hanem – újfent – megóva átmenekíteni. Babits közvetlenül válik mintává számára saját kritikus szerepe kialakításában, az irodalom autonómiájáért folytatott harcában, egy a politikát elutasító harcban, jelenkezzen bár a hivatalos irodalompolitika gyámkodásának vagy az ellenzékiességnek a képében. (Ez, persze, nem azt jelenti, hogy szerinte a két tábor álláspontjának azonos morális súlya van.) Babits mintájává lehet Balassa kultúr- és korszakos képzetéseinek is, és ezzel szorosan összefüggő kultúrnostalgiajának is ideális terepe a Babits-szeretet, amint erről a MIÉRT TETSZETETT BABITSNAK A DRUGETH-LEGENDA? című írása be is számol. Ez az írás szeretné rekonstruálni vagy (inkább) elképzelhetővé tenni a Babits és Ottlik közötti kézfogást, célja saját kanonizációs javaslatainak meggyökereztetése Ottlikon keresztül Babitsban. Ezenkívül újfent a PAJZZSAL ÉS DÁRDÁVAL mutatja a „*peldaadó Babits Mihály-portrét*”³⁹ nekünk. A Babitshoz való illetén viszonyulásnak az egyik, ha nem a legfontosabb referenciája ez a szöveg. Fentebb megkíséreltem megindokolni, miért gondolom, hogy ezt a funkcióját inkább helyzetének, semmint önsúlyának köszönheti. Helyzete azonban nagyon is fontossá teszi, Babits írása fontos gesztus volt, az ő humanizmusa, liberalizmusa személyes tekintélye révén nagy-

mértékben hozzájárult, hogy a *Nyugat* után a *Magyar Csillag* is érintetlen maradt a fajelmélet minden válfajától.

Balassa ennek az írásnak a címét parafrázálja a KIS BABITS-OLVASÓ zárósoraiban: „*Immár pajzs és dárda nélkül*” – írja, és ezt a parafrázisát még egyszer felhasználja a vita egy következő újrajátszásában, Csengey Dénessel való levélváltásukban.

Nemes Nagy Ágnes számára Babits szintén egyfajta ethoszt reprezentál, a barbár ösztönvilággal szembeszegülő szellemiség, a racionalizmus, az önkontroll és az önfegyelem követelményét.

„*Megvetjük és az emberiség ellenségének bélyegezzük azt, aki a tudatunk alatt lakó vadság mély ösztönében valami szép, nagy és ősi dolgot lát, melyet a civilizációnál erősebbnek s tán még értékesebbnek is hirdet*” – áll a Babits által fogalmazott BÉKEKIÁLTVÁNY-ban,⁴⁰ és ez akár Nemes Nagy életének és életművének egyik mottója is lehetne.

Nemes Nagy Ágnes a háborút mint az eszelős ösztönök elszabadulását érti meg, a racionalitás bukását. Őt Babits hangja, a *Nyugat* olvasása ifjúkorában egy virtuális háborúellenes, humanista szövetség tagjává eskette fel: „*Ha eddig költő apa-ímárgóm volt, most beszervezőmmé vált egy titkos-nyílt háborúellenes konspirációba... kezébe tettem le matrőz-blúzos hűségeskümet egy rejtett, szellemi kazamatában.*”⁴¹ Babitsról szólván az első világháborút érinti: „*azt hiszem, mégis ez volt a kezdet, a huszadik század kezdete. Azzal a nemzedékkel megtörtént a lehetetlen.*”⁴² Az „*ösztönösséggel*”, a kontroll nélküli emóciókkal szembeni végtelen bizalmatlansága, az erkölcs és a szellem iránti bizalma és a határőrizet az ismeretlen tartomány, a Sötétség Birodalmának határán meghatározó része lett önmegértésének. Ha csak a híres sort idézzük a MESTERSÉGEMHEZ-ből, legismertebb ars poeticájából, rögtön látjuk, mennyire: „*Erkölcs és rémület között / vagy erkölcstelen rémületben, / mesterségem mégis te vagy, / mi méred, ami mérhetetlen.*” Ha választ akarunk kapni arra, hogy mitől erkölcstelen félni, érdemes lesz átfutnunk Babits Mihály fentebb idézett sorait.

Alighanem ehhez a problémához tartozik az idős Nemes Nagy egyik utolsó írása. Nádas Péter Thomas Mann naplóit tárgyaló szövegére reagál benne a költő, olvasatában Nádas az elfojtás ellenségeként egyúttal az ösztönök szószólója is. Nemes Nagy Nádas mögött Freud árnyát látja feltűnni, igazi ellenfele, úgy ítéli, ő. Az elfojtás terminusa voltaképpen a kultúra bírálata, a kultúra okozta rossz közérzet felszámolására tett javaslat Nemes Nagy szerint. Mindezt a szerző egy olyan humanizmus védelmében mondja, amelynek Thomas Mann az ikonja, egyszerre védi Mannt és az általa reprezentált eszmét Nádastól. Azonban feltűnő, hogy mennyivel kevésbé nagyvonalúan húzza meg az Éjszaka és a Fény Birodalmának határait, mikor „*a fényt elválasztja az éjszakától*”, mint Mann maga. Mann ugyanis híres köszöntőjében egy igazibb, mélyebb humanizmus szövetségesének látta Freudot, egy olyan humanizmusénak, melyet nem tesznek többé sebezhetővé antropológiai illúziói.⁴³ Tudja, milyen mélységek vannak az emberben, és szembenéz velük. Mann szerint tehát Freud még egészen bizonyosan a túlparton van, legfeljebb felderítő vagy határőr. Ez a Freud-értelmezés alighanem pontosabb, mint a Nemes Nagyé, az azonban mindenesetre világosan kiderül belőle, hogy az, akit Nemes Nagy rajongva véd, köszöni, nem kér az ilyen védelemből. Aki ezeknek a mondatoknak a háttérében van, az nem Thomas Mann, hanem – Nemes Nagy szerint – magyar alakmása, Babits Mihály, az ő kissé tán túlzottan szikár következetességgel értelmezett mondatai sarkallják pajzzsal és dárdával kiállni az idős, beteg költőt (mennyire babitsi helyzet!) Nádas (és szegény Freud) ellen. (Vajon nem ennek a babitsi éthosznak az utolsó megnyilvánulásaként kell értelmeznünk, nem egy rend-

kívül becsületes és rendkívül szuggesztíven megírt mellélövésnek kell-e tartanunk a Nemes Nagy-iskola egyik legkiválóbbjának, Báthori Csabának a Térey-lírárt tárgyaló, *Magyar Narancs*-beli írását is?)⁴⁴

Hasonló lapszust veszünk észre az észellenes barbarizmus elleni küzdelemben magának Babits Mihálynak egyik legkorábbi ilyen tárgyú szövegében is, ő is hajlamos kis- sé szigorúan vonni meg a határt és értékes szövetségeseiket hagyni hátra az ösztönös- ség birodalmában, ellenségnek tenni meg őket. „*Ilyen a mi korunk: a 18. század nagy re- akciója. Az ésből való kiábrándulás kora ez. Ilyen már a filozófiája is. Megdöbentő, de szórul szóra igaz: az egész mai filozófia egy évszázad óta az ész és az értelem tekintélyének aláásásán működött. Kant már meghezdte ezt: avval, hogy szigorúan kiszabta az ész korlátait.*”

Az észkritika tehát, amely az elméleti észhasználat számára lezár bizonyos területe- ket, az első lépés. Kant alighanem azt mondaná, hogy éppenséggel az volna észelle- nes, „álomlátók” és ködevők eljárása, ha az elméleti észt arra kényszerítenénk, hogy olyan területekről is számot adjon, amelyeket nem lát. Kérdés, hogy ez az „álomlátó” esztelenség miért volna az ész védelme. De az igazán meglepő kijelentések csak ez- után következnek: „*Hogy milyen jelentősége lehet az emberi életre az ily gondolkodásnak, azon- nal kitűnt a Kant erkölctanában. A morál legszorosabb összefüggésben van a lényeggel. Ha a lényeg ésszerűtlen valami, miért lennének a morális parancsok megokoltak avagy logikusak? A kategorikus imperatívusz nem tűri a miértet. A ne kérdezd, miért, a vak fegyelem morálja, az igazi porosz morál, militarista morál ekként filozófiai alátámasztást nyer.*”⁴⁵

Aki valaha hallott már valamit harangozni a morális autonómiáról, az pontosan tud- ja, hogy mindennek Kant rendszerében éppen az ellenkezője igaz. A vak fegyelem ál- tal motivált cselekvés nem lehet morális (akár hasznos, akár jó eredményeiben, akár nem). Elég csak arra gondolni, hogy az erkölcsi törvény, a híres kanti mondat szerint: bennem van. Mi köze van ennek a katonai fegyelemhez, porosz morálhoz stb. A „lé- nyegről”, teszem, Istenről beszámolni nem tudó ész éppenséggel a feltétele a morális autonómiának Kant rendszerében, hiszen amennyiben Isten léte belátható lenne az elméleti ész számára, bizonyosak lehetnének abban, hogy tetteink következménnyel járnak, és elveszítenénk a lehetőséget, hogy ne hajlamaink – ez esetben Istentől való félelmünk – határozzák meg cselekedeteinket, hanem egyedül az erkölcsi törvény. „*A létezésünk alapjául szolgáló kifürkészhetetlen bölcsességet ugyanannyira kell tisztelnünk azért, amit megtagad tőlünk, mint azért, amiben részesít bennünket*” – írja A GYAKORLATI ÉSZ KRITIKÁJÁ-ban.⁴⁶ Babits (akárcsak Nemes Nagy) rendkívül művelt ember, és számos más esetben elég pontosan tudja, miről beszél Immanuel Kant: „*S mégis hiszek az Észben, hogy ameddig ér, hűségese szolgálja annak a valaminek, amit nem ér el*” – írja ÖRÖKKÉ ÉG A FEL- HŐK FÖLÖTT című kis írásában, a SZIGET ÉS TENGER bevezetőjében.

Kérdés, hogy ez a talpig becsületes, szigorú és bizalmatlan, rugalmatlan szemlélet nem vetődik-e újra és újra szükségszerűen árnyéokra a világ rendkívüli bonyolultságá- val szembesülve. Kérdés, hogy nem fejleszt-e ki szükségszerű attitűdként egyfajta gya- nakkvó moralizálást. Nem eredményezi-e szükségszerűen az észkritika és az irracioná- lis téboly, a kultúra és az elfojtás stb. összekeverését?

A 80-as évek rendkívüli eredményekkel járó, de bizonyos dolgokat megtárgyalni nem engedő Babits-reneszánsza és a 90-es évek részleges Babits-felejtése után, mond- juk, most, amikor a lap, melynek egy fontos és hosszú periódusban ő volt a főszerkesz- tője, 100 éves lett, legfőbb ideje volna annak, hogy az immár előző század magyar iro- dalom- és kultúrtörténetének egyik legfontosabb alakjáról meg- és újrakezdődjék a va- lódi beszélgetés. Így válhatna pajzsunkból és dárdánkából – örökségünké.

Jegyzetek

1. Sőtér István: BABITS MIHÁLY 1883–1941. In: Kelevéz Ágnes (szerk.): MINT KÜLÖNÖS HÍRMONDÓ. A Petőfi Irodalmi Múzeum és a Népművelési Propaganda Iroda közös kiadványa, 1983. 301.
2. Uo. 299.
3. Németh G. Béla: BABITS, A SZABADÍTÓ. In: Németh G. B.: BABITS, A SZABADÍTÓ. Tankönyvkiadó, 1987. 177.
4. Balassa Péter: BABITS VÁLOGATOTT VERSEI. In: Balassa P.: MAGATARTÁSOK TALÁLKOZÓJA. Balassi, 2007. 14.
5. Babits Mihály: PAJZSAL ÉS DÁRDÁVAL. In: TANULMÁNYOK, ESSZÉK. Kortárs, 2005. 418.
6. Lukács György: PROLOG VAGY EPILOG. In: MAGYAR IRODALOM, MAGYAR KULTÚRA. Gondolat, 1970. 242.
7. Németh László: KISEBBSÉGBEN. Tanú kiadás, é. n. 28.
8. Uo. 69.
9. Uo. 52.
10. Grezsa Ferenc: NÉMETH LÁSZLÓ HÁBORÚS KOR-SZAKA. Szépirodalmi, 1985. 61.
11. Uo. 64.
12. Uo. 14.
13. Uo. 55.
14. Németh László: KÉT NÉP. In: Széchenyi Ágnes (szerk.): VÁLASZ 1934–38. Magvető, 1986. 260–267.
15. „Tizenkilencedik századi reformját a magyarság már valóban beolvadói segítségével s jórészt az ő javukra csinálta meg: a mélabús Vörösmarty s a fűrges Schedel az egész századon át együtt maradnak, csak az arány változik fordítottá köztük a század végével. Magyarországból a jövevények részvénytársasága lesz, s e népiünk kiaknázására alakult társaságban a hivatalnok dzsentriből jól fizetett díszigazgató.” Uo. 266.
16. Uo. 262.
17. A zsidóság szellemiségének hanyatlását, a zsidóság lényegének feledését véli felismerni a talmudi szellemiségben és legfőképp a zsidók gazdasági szerepében, ambícióiban Tábor Béla is 1939-ben írt, zavarosságában is káprázatos és megrendítő szövegében, A ZSIDÓSÁG KÉT ÚTJÁ-ban. A zsidó szellem mibenlétéről vallott nézetei mások, mint a Papéi (vallásfilozófiai) és vallástörténetileg messze-messze iskolázottabbak), és javaslata is más természetű, némi rokonság mégis van a könyvek között. A kor
- harmadik javaslattévő nagyvállalkozása a Komlós Aladár zsidóirodalom-története. Alighanem ez a jóformán közvetlenül pusztulás előtti szellemi felvelés volt az utolsó, alighanem ezek az írások voltak az utolsó gondolatok, amelyeket a magyar zsidóság mint magyar zsidóság gondolt önmagáról.
18. KÉT NÉP, i. h. 263.
19. Uo. 260.
20. Uo. 261.
21. Uo. 265.
22. Ezt majdhogynem szóról szóra ismétli meg Németh a KISEBBSÉGBEN lapjain is: „A szellem becsületessége: hűség önmagunkhoz; tehát a magunk és ősünk múltjához. A fajból valónál ez a hűség nem is lehet más, mint hűség a fajhoz is; az asszimilánsnál azonban hűség egy másik fajhoz.” KISEBBSÉGBEN, i. h. 71.
23. KÉT NÉP, i. h. 9.
24. Balassa: i. m. 12.
25. Németh G. B.: i. m. 31.
26. Babits: i. m. 421.
27. Ezt az azonosítást egyszerűen átveszi Németh Lászlótól: „de nem voltunk-e nemzetiségünkben ép eléggé romlottak és hígultak, hogy faji egységünknek, amelynek most már a középosztályt is át kellett járnia, ne örvendezzünk?” – kérdi Trianon kapcsán Németh.
28. Grezsa: i. m. 71–72.
29. Tasi József: BABITS, ZSOLT BÉLA, HATVANY ÉS JÓZSEF ATTILA. In: Kelevéz Ágnes (szerk.): MINT KÜLÖNÖS HÍRMONDÓ, i. h. 153.
30. Babits: i. m. 414.
31. Uo. 423.
32. Ugyanakkor A MAGYAR JELLEMÉRŐL írott szöveg magyarságképe következetesebben antiesszenzialista.
33. Babits: i. m. 509–514.
34. Ezt a politikaképet sok támadás érte jobbról és balról egyaránt, Németh, Kassák, József Attila részéről, de e konzervatív programnak okos konzervatív kritikája is megszületett Halász Gábor tollából. Az időből kivont értékek a hagyomány eleven folyamából kivont értékek is, azt feltételezi Babits tévesen, hogy lehet bármi, bármilyen érték, amely nem az időben formálódott, amely nem őrzi nemzedékek keze nyomát, mintha egy igazi konzervatív tudna másutt is lakni az időn kívül. „Nem vagyunk egyedül és nem vagyunk magunkért; a múlt él tovább

bennünk, család, osztály, nemzet nyugszik a vállainkon” – írja. Halász Gábor: *ÁRULÓ ÍRÁSTUDÓK*. In: *TILTAKOZÓ NEMZEDÉK*. Magvető, 1981. 945. Azok a szövegek, amelyekben Babits hitvallászerűen megfogalmazza politikaképét, a *VE-SZEDELMEK VILÁGNÉZET* ÉS *AZ ÍRÁSTUDÓK ÁRULÁSA* szintén kultikus szövegekké lettek, így jórészt elmaradt szembesítésük az ellenérvekkel.

35. „[K]atolicizmusának tartalmát döntően befolyásolta... Platón.” Németh G. B.: i. m. 8.

36. Radnóti levelét teljes terjedelmében közli és elemzi Ferencz Győző *RADNÓTI MIKLÓS ÉLETE ÉS KÖLTÉSZETE* című könyve. Osiris, 2005. 539–546.

37. Nemes Nagy Ágnes: *A HEGYI KÖLTŐ*. Magvető, 1984. 116–117.

38. Németh G. B.: i. m. 77.

39. U.o. 13.

40. Babits: i. m. 507.

41. Nemes Nagy Á.: i. m. 7.

42. U.o. 106–107.

43. Thomas Mann: *FREUD ÉS A JÖVŐ*. In: *VÁLOGATOTT TANULMÁNYOK I*. Magyar Helikon, 1970. 265–291.

44. Az írás szuggesztivitására és ennek a szemléletnek attraktivitására egyaránt jellemző, hogy egy ideig e sorok írója sem tudta magát kivonni hatása alól, jó időre elbizonytalanította Báthori kritikája.

45. Babits: i. m. 79.

46. Erre a tévedésre – ezen az igen frekvencián helyen legnagyobb bosszúságomra, elvéve előlem a felfedező örömét – már elég korán felfigyelt egy fontos vitapartner: Lukács György. Balázs Béla művészetéről és jelentőségéről vitatkozik Babitscsal (*KIKNEK NEM KELL ÉS MIÉRT BALÁZS BÉLA KÖLTÉSZETE*), gonoszul, de szellemesen közbevetve, hogy ezek a németes dolgok valahogy mindig megfekszik Babits gyomrát. Ez utalás híres vitájukra, melyben ködös németeséget vetett Babits a *LÉLEK ÉS A FORMÁK* írója szemére. Idézi a helyet, és jelzi, hogy „*egyszóval pontosan az ellenkezőjét annak, ami A gyakorlati és kritikájában szó szerint megtalálható*”. A szó szerint külön gonoszkodó utalás a germán homályra, mely azért ez esetben valahogyan mégiscsak áthatolható lett volna.

Kovács András Ferenc

TÁTRAFÜREDI FANTÁZIA

(Tóth Árpád verstöredéke 1917-ből)

*Csönd, csönd... A felhő, mit az est csavart
Az ormon át, fehérlő, tiszta turbán
Agg kádi tar fején, ki rest, s a part
Homokján langy teáját issza durván*

*Csiszolt ibrikből... Kortyint, árba néz,
S a föld tarajló habja égbe tép át,
Ha földagad, de most, mint drága méz,
Csak hömpölyög, ha már elérte Thébát,*

*S rég elmaradt mögötte Núbia,
Habár a Nílus renyhe, méla, lomha,
S ki rajta ring, örökre bú fia,
De mentén mennyi nép henyel halomba –*